

УДК 81.161

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2022.3.6>**Світлана РЕВУЦЬКА**

кандидат філологічних наук, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, вул. Трамвайна 16, м. Кривий Ріг, Україна, 50005
ORCID: 0000-0002-8969-1295

Svitlana REVUTSKA

PhD in Philology, Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Tramvaina str. 16, Kryvyi Rih, Ukraine, 50005
ORCID: 0000-0002-8969-1295

**МОВА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
У КОНТЕКСТІ НАЦБЕЗПЕКИ****LANGUAGE AS A COMPONENT OF NATIONAL IDENTITY
IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY**

Під час зазіхання агресором на територію суверенної України, питання безпеки держави є одним із найгостріших. Мова як складова національної ідентичності є ключовим фактором, що безпосередньо впливає на нацбезпеку. Високий рівень національної ідентичності, розвиток і функціонування української, як єдиної державної мови впливає на формування цілісності держави. Мета дослідження полягає у розкритті ролі української мови у процесах формування національної ідентичності, української нації загалом у контексті національної безпеки.

Шляхом аналізу статистичних даних опитувань, проведених Центром Разумкова, Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та іншими було з'ясовано сучасний стан розвитку української нації; проаналізовано фактори, що визначають і формують національну ідентичність українців; окреслено мову як ключовий фактор єдиної нації в контексті нацбезпеки.

У процесі формування національної ідентичності нації важливим є питання власне нації на засадах свідомого сприйняття народом своєї окремішності, вироблення і усвідомлення власних цінностей, насамперед мови, як ключового фактору національної ідентичності. Саме мова забезпечує чітку ідентифікацію «свій»/«чужий» у різних сферах життєдіяльності. Помітним є поступове відмежування від радянської ідеології і споживання її культурних цінностей, зокрема російської мови. Ключовим фактором у цих процесах є соціально-політичні, а саме повномасштабне вторгнення агресора на територію України. Функція мови за час війни набула чи не найважливішого фактору розрізнення на «свій»/«чужий» і спонукала частину українців, зокрема російськомовних регіонів переходити на українську мову. Більше того, українці не бажують використовувати на законодавчому рівні навіть регіонально будь яку іншу мову, окрім єдиної державної української. Особливо помітними є зміни упродовж останнього року (2021–2022рр.), тобто мова сприймається як чинник, що формує не лише національну ідентичність, а й є гарантом цілісності держави.

Ключові слова: національна ідентичність, ідентифікація, національна безпека, регіональна ідентичність, мовна ідентичність, національні цінності.

During the encroachment of the aggressor on the sovereign Ukraine's territory, the issue of state security is one of the most pressing. Language as a component of national identity is a key factor directly affecting national security. A high level of national identity, the development and functioning of Ukrainian as a unified state language affects the formation of the integrity of the state. The purpose of the study is to reveal the role of the Ukrainian language in the processes of formation of national identity, the Ukrainian nation in general in the context of national security.

By analyzing the statistical data of surveys conducted by the Razumkov Center, the Ilko Kucheriv Foundation "Democratic Initiatives" and others, the current state of the development of the Ukrainian nation was clarified; the factors that determine and shape the national identity of Ukrainians are analyzed; language is outlined as a key factor of a unified nation in the context of national security.

In the process of forming the nation's ethnic identity, the question of the nation itself is important, based on the people's conscious perception of their individuality, development and awareness of their own values, primarily language, as a key factor of national identity. It is language that provides a clear identification of «own»/ «other» in various spheres of life. The gradual separation from the Soviet ideology and consumption of its cultural values, in particular the Russian language, is noticeable. The key factor in these processes is socio-political, namely the full-scale invasion of the aggressor on the territory of Ukraine. The function of language during the war became almost the most important factor in distinguishing between "own" and "foreign" and prompted some Ukrainians, in particular in Russian-speaking regions, to switch to the Ukrainian language. Moreover, Ukrainians do not want to use any other language at the legislative level, even regionally, except for the unified state Ukrainian. Changes

during the last year (2021–2022) are particularly noticeable, i.e. language is perceived as a factor that forms not only national identity, but also a guarantor of the integrity of the state.

Key words: national identity, identification, national security, regional identity, linguistic identity, national values.

Актуальність проблеми. У час, коли світ перебуває на порозі складних, у першу чергу геополітичних, змін, національна безпека і незалежність держави посідають чи не найважливіше місце. Національна безпека стосується і безпеки інформаційної, що наразі є найбільш актуальним під час гібридної війни, і цифрової безпеки, і екологічної – загалом безпеки кожного громадянина і всіх сфер його життєдіяльності в державі. У розбудові суверенної держави неабияку роль відіграє національна ідентичність її громадян, де державна мова виконує роль об'єднуючого фактору та ключовим показником свідомого суспільства, яке чітко розуміє межі національних інтересів своєї держави.

В Україні упродовж всіх років незалежності проводилася маніпулятивна політика щодо державної мови з боку влади, що дало хибне розуміння суспільством безпеки національних цінностей, створило «розміту»/регіональну ідентичність значної частини українців. Власне поняття національної ідентичності і факторів, які впливають на її розвиток, є складним і мультидисциплінарним, зокрема, його вивчають психологи, політологи, філософи, мовознавці, літературознавці тощо. Враховуючи те, що національна ідентичність має тісний зв'язок із домінантним етносом держави, геополітичним розташуванням, розвитком і становленням нації як такої, в Україні воно є чи не найгострішим.

Визначення мети дослідження. Мета дослідження полягає у розкритті ролі української мови у процесах формування національної ідентичності, української нації загалом у контексті національної безпеки. Відповідно до мети необхідно вирішити завдання: з'ясувати сучасний стан розвитку української нації; проаналізувати фактори, що визначають і формують національну ідентичність українців; окреслити мову як ключовий фактор єдиної нації в контексті нацбезпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і світовій науковій літературі питання національної ідентичності, процесів ідентифікації дослідники почали підіймати відносно недавно. У різних наукових сферах пріоритетними ставали певні складові (сутність понять, структура, чинники, що впливають на формування, ознаки, функції та таке інше), однак комплексних міждисциплінарних праць маємо не так багато (М. Степико,

І. Вільчинська, Е. Сміт, М. Єгупов, Т. Воропаєвої, М. Козловець).

У працях психологів досить чітко окреслено структуру процесу «ідентифікації», «національної ідентичності», де виокремлено когнітивний, афективний і поведінковий компоненти. Цікавим є те, що у психологічних працях не завжди є розрізнення етнічної і національної ідентичності, однак досить широко вивчено питання щодо національної ідентичності молоді, регіональних відмінностей у формуванні, враховано також двоплановість цього поняття: тісний взаємозв'язок внутрішніх психологічних процесів (сформованого «Я-образу») із зовнішніми.

У працях, з акцентом на культурологічні чинники формування національної ідентичності, питання ролі мови у цьому процесі також висвітлюється, однак сучасні суспільно-політичні процеси в Україні і світі потребують уточнення і глибшого вивчення цього питання у контексті нацбезпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку 2000-х років науковці активно пропонували створення «національної ідеї» як консолідуючого фактору для українців, аргументуючи, що національна ідея є стрижнем, навколо якого формується усі домінантні національні цінності, державність, віросповідання, демократія тощо. У свою чергу усі ці чинники впливають і на формування національної ідентичності, тож підвищуючи рівень національної ідентичності українців загальнонаціональною ідеєю, досягався б і високий рівень національної безпеки держави. Однак, «На відміну від державної стратегії, національна ідея не декретується згори, вона повинна визріти у надрах суспільства. Її не можна сконструювати, її можна лише вловити у загальному суспільному настрої» [6]. У 90-ті роки такий спалах патріотизму і створення нації досить швидко згас, тому можна вважати, що історичні події на початку 2000 дали серйозний поштовх до «визрівання» такої ідеї.

Суспільно-політичні процеси у 2004 році хоча й окреслили одну з причин конфлікту населення України – мову, однак не сформували єдиної ідеї. Відокремившись від радянської ідентичності, держава не створила підґрунтя для створення національної української ідентичності, надавши титульній мові й культурі пріоритетності, як то було зроблено в подібних країнах Прибалтики. Пріоритетність російської

мови в інформаційній [4], освітній, професійній, суспільно-політичній, побутовій сфері формує априорі несприятливі умови не те щоб розвитку, а й існуванню української мови: «Остерігаючись відштовхнути російськомовців, нинішнє державне керівництво не надає активної підтримки українській мові, але така політика невтручання погіршує несприятливе становище цієї мови в різних ділянках і таким чином провокує невдоволення тієї частини громадян, які вважають її ключовим елементом національної ідентичності» [4]

У наукових колах постійно акцентували на тому, що нестабільність статусу титульної мови становить загрозу як мінімум повноцінному існуванню і розвитку української мови. Дослідження, анкетування, опитування населення не припинялися навіть після окупації 2014 року, навпаки спектр уточнюючих питань розширювався. При тому, що розподіл на регіони вівся постійно, з'явилися статистичні дані двох частин українців – україномовних і російськомовних.

Так, було з'ясовано, що російськомовні й україномовні українці мають відмінні процеси ідентифікації представників однієї нації за мовним фактором: «україномовні українці становлять більш однорідну спільноту, ніж російськомовні; що ідентифікаційні пріоритети російськомовних українців є більш нестабільними» [2, с. 88]. При цьому автори зазначають, що мова є розрізняючим фактором, однак не виключає спільності так званої «політичної нації», основою якої є спільне громадянство. Прийнятною для російськомовних громадян України є національна ідентичність політико-громадянського типу, яка «охоплює, але не скасовує етнічну, мовну, релігійну, регіональну, професійну, класову, вікову, статеву та інші ідентичності» [2, с. 89]. Тобто, російськомовні українці здебільшого тяжіють до «радянської» чи «пострадянської» ідеології і більш схильні до споживання й збереження культурних надбань російською мовою. Такі вподобання й цінності становлять загрозу для багатьох чинників національної безпеки, функціонування яких забезпечує мова (інформаційний, освітній, науковий, релігійний тощо). Зауважимо, що дослідження було опубліковане ще у 2007 році.

Враховуючи поліетнічність України і толерантну мовну політику науковці досить часто апелюють до поняття «регіональна ідентичність» чи «локальна» (Л. Співак, С. Кисельов, Д. Піонтовська, А. Сальникова, А. Бичко). Національна ідентичність не є вродженою, вона є результатом соціалізації особистості, а тому не дивно, що вона може змінюватися

під впливом соціокультурних, політичних, етнічних та інших чинників. Зокрема мова йде про ідентифікацію, що пов'язана із певною територією, особливостями мови, соціальним статусом тощо. Зокрема мова йде про ідентифікацію, що пов'язана із певною територією, особливостями мови, соціальним статусом тощо. За даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України у 2006 році у структурі загальнонаціональної ідентичності регіональна ідентичність стоїть на 2 місці після національної – 34% і 52% відповідно.

У ці роки спостерігається ще одне вражаюче явище відносно того, що українці сприймають мешканців різних регіонів як представників різних народів, що мають різну культурну спадщину і рідну мову. Більше того, не виключають створення окремих держав. У результатах дослідження висновують, що ідентифікація з українською нацією, культурою, визнання української мови рідною є чинниками, які «посилюють підтримку респондентами територіальної цілісності України» [10, с. 14].

У таблиці 1 відображено трансформацію українського суспільства у період з 2006 року по 2022 рік. Громадянська ідентифікація упродовж визначеного періоду займає перші позиції. З урахуванням того, що вибірка даних робилася із різних джерел, показники мають неоднорідний характер. Так, період з 2006 по 2016 рік взято з одного джерела і простежується поступове зростання на 8,5% за 10 років тих, хто відчуває себе громадянином України. Надалі показники коливаються від 57,2% до 74,9% залежно від року. Звісно, факторів, що впливають на ідентифікацію є багато і одними з найважливіших є суспільно-політичні процеси, законодавчі зміни, що безпосередньо впливають на рівень життя і самоусвідомлення особистості. У будь-якому разі в Україні стабільно переважає громадянська ідентичність, що з 2014 року має відсотковий показник більший за 50%. Локальна або регіональна ідентичність займає другий щабель в ієрархії ідентичностей українців. Територіально українці ідентифікують себе як мешканців певного села, міста 27,7% (2006р), упродовж років відсоток зменшується до 12,4% у 2022 році, що свідчить про зміни в свідомості українців. Загалом такі цифри дають розуміння того, чому між регіонами України відчутний високий рівень розрізнення в усіх сферах. Консолідуєчим фактором є громадянство, а не етнічна чи національна належність, тож очевидним є і факт розбудови саме політичної (громадянської) нації в Україні.

Таблиця 1

Трансформація українців у період 2006-2022 років

питання	2006	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2021	2022
Мешканцем села, району чи міста, в якому Ви живете	27,7	24,5	27,3	29,8	28,7	16,1	23,0	22,1	24,7	–	–	20,8	12,4
Мешканцем регіону (області чи кількох областей), де Ви живете	6,6	9,3	6,6	7,6	7,9	8,0	6,4	6,9	6,2	18,2	15,6	5,6	5,8
Громадянином України	51,6	51,8	51,3	48,4	50,7	64,6	57,5	60,1	57,2	67,2	74,9	62,6	72,1
Представником свого етносу, нації	1,8	2,6	3,1	1,8	2,0	2,1	3,1	2,9	3,5	3,2	2,6	2,7	2,5
Громадянином колишнього Радянського Союзу	7,3	9,0	6,9	8,4	6,6	5,5	3,9	3,9	3,2	2,2	2,7	2,8	1,4
Громадянином Європи	1,3	0,4	0,9	1,2	1,2	1,1	1,3	1,0	1,4	2,0	1,2	0,9	2,5
Громадянином світу	2,9	1,7	3,1	2,4	2,4	2,1	4,2	2,6	3,3	1,0	1,5	3,1	2,4
Інше	0,7	0,6	0,8	0,3	0,6	0,5	0,6	0,5	0,6		0,1	1,6	0,2

Джерело: складено авторами на основі [3, 4, 11, 12, 14, 15]

Відчутним є і розрив ідентифікації із радянською культурою та ідеологією. Так, в 2006 році свою належність до країни, якої вже немає відчували 7,3 % громадян, а вже в 2022 – лише 1,4%. Це свідчить про те, що покоління «радянського союзу» зазнало значних трансформацій свідомості у бік формування громадянської. Порівнюючи дані соціологічної служби Центру Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 22 вересня по 1 жовтня 2022 року, помітним є зростання категоричної незгоди щодо відновлення Радянського Союзу, представлене авторами з 2016 року. Так, у 2016 році категорично не хотіли б відновлення – 65,3% респондентів, а вже у вересні-жовтні – 86%, помітно знизився і відсоток тих, хто бажає такого відновлення 12,8% проти 2,7%. [1]. Такі результати засвідчують поступове відмежування від імперських традиційних уявлень про націю і створення принципово нового її формату, з урахуванням національних цінностей.

Розмежування особистістю понять «свій»/«чужий» мають бути досить чіткими на різних рівнях: чуттєвому, культурному, ціннісному, ментальному. Для українців мова ж не є об'єднуючим фактором у процесі формування нації, навпаки – роз'єднуючим, адже титульною мовою в різних регіонах є різні мови – укра-

їнська й російська, відповідно ідентифікація відбувається на рівні мови – той, хто говорить іншою мовою – чужий. При цьому до уваги українці не беруть ані спільне громадянство, ані спільну територію, ані здебільшого спільне віросповідання, ані багато інших визначальних для національної ідентичності факторів.

Явище двомовності М. Козловець розглядає як неоднозначне, що має свої позитивні й негативні наслідки, але так чи інакше воно призводить до пригнічення однієї мови і домінування іншої. Панівна російська мова стає пріоритетною у спілкуванні, заповнює інформаційний, освітній, культурний простір і таким чином призводить до фактичних утисків україномовних у середовищі російськомовних. [5, с. 459]. У процесі вивчення у 2006–2020 рр громадської думки щодо статусу мов – української і російської – респондентам ставилося питання «Яким чином повинні співіснувати українська та російська мови в Україні?». У 2006 році найвищий відсоток набирає відповідь про те, що обидві мови мають бути державними в Україні – 37%, дещо нижчий відсоток має відповідь щодо української єдиної державної – 35%. Вражає те, що населення суверенної держави припускало варіант відповіді щодо російської мови як єдиної державної, де українська має бути мовою повсякденного побутового

спілкування – 0,8%, а 3% опитаних віддали б українській мові лише регіонального значення! Такі цифри свідчать про вкрай низький рівень сформованості національної ідентичності, коли розподіл «свій»/«чужий» розмитий. [7, 9, 10, 16]

Результати опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова у 2021 році засвідчили, що в Україні дійсно сформувалося молоде покоління 18–29 років, для 83% яких українська є рідною мовою. Чим старшими є респонденти, тим відсотковий показник зменшується: 30–39 років – 78,1%; 40–49 років – 80,7% (покоління 90-х років, коли був перший сплеск у формуванні національної ідентичності, здобуття Україною незалежності); старше 60 років – 73,6%, що також є досить високим показником, враховуючи радянські обмеження і цькування українськомовних громадян.

Найбільші коливання результатів маємо відносно респондентів, які визнають російську рідною мовою. Різні джерела дають почасти кардинально різні відсотки, що ускладнює підбиття підсумків. Узявши до уваги показники 2006 і 2021/22 років, тенденція до зменшення російськомовних є помітною – з 30,7% у 2006 р. до 18–20% у 2021/22 рр. подібне спостерігається і в результатах дослідження Соціологічної групи Рейтинг з 2012 по 2022 рік. Відсоток тих, для кого російська є рідною в 2012 році стартує від майже половини респондентів 42% і знижується удвічі в березні 2022 до 20%. Майже на 20% зросла і кількість тих, хто вважає українську рідною мовою [7–10, 16].

Окрему увагу слід звернути на показник респондентів, для яких важко визначити, яка мова є рідною. Для свідомого громадянина поняття мови є очевидним, адже це мова роду, мова, з якою пов'язане пізнання світу з дитинства, якою мислиш, з якою відчуваєш духовний зв'язок тощо. Рідна мова виступає своєрідним ланцюгом, який пов'язує окрему особистість із групою, громадою, єднає сучасне покоління з минулим. Тобто через мову формуються основні засади світосприйняття, ставлення до себе, як члена спільноти, вона формує колективну пам'ять тощо. Відсоток таких громадян і в 2021 році становив 2,6%. Втрачаючи цей зв'язок з мовою, поступово відбувається руйнація ідентичності окремої особистості, групи і нації загалом. «Якщо нівелюється роль мови як основного чинника формування ідентичності, відбувається етнічна асиміляція: втрачаючи мову, народ перестає психологічно усвідомлювати

свою ідентичність, культурну самобутність й окремішність і поповнює кількісно інші, мажоритарні етноси» [5, с. 454].

За останні декілька років вектор мовної політики в Україні змінився з прийняттям Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» № 2704-VIII від 25.04.2019. Цей закон суттєво вплинув на розподіл пріоритетів мовного спілкування у різних сферах, однак масового схвалення серед українців не отримав.

Так, у 2005 році українська мова не була домінуючою у багатьох сферах: освітній, науковій, професійній, сфері обслуговування, інформаційному просторі тощо. Знання української мови вимагалось, але не підлягало жодному контролю, тому відсотковий показник спілкування українською і російською є майже однаковим з незначною перевагою російської 30,2% і 31,7% відповідно. Лише на 10% меншим є показник двомовних мовців, де мова спілкування визначається обставинами, або тим, якою мовою звертається співбесідник. Натомість у 2020 році відсотковий показник україномовного спілкування зростає на 27%, а російськомовне і двомовне знижуються до 24,1% та 16,2%.

Подібне спостерігаємо і в побутовій сфері. Порівняно з 2011 роком у 2020 українська мова, як пріоритетна у спілкуванні вдома зросла на 8,5%, відповідно зменшився показник спілкування російською на 9%. Опитування у березні і травні 2022 року, проведені різними компаніями дають цікаву і неоднозначну картину. Так, соціологічна компанія Рейтинг оприлюднила інформацію щодо результатів опитування респондентів упродовж 11 років, фіксування показників відбувалося декілька разів на рік. Отже, за їхніми даними відсоток російськомовних у побуті зменшився більш ніж вповоловину: з 40% до 18%. При цьому спілкування українською зросло не так як суттєво, лише на 4%, а от вживання двох мов значно зросло з 15% до 32% [16].

Опитування проведені дослідницькою компанією Gradus Research методом самозаповнення анкети в мобільному додатку у травні 2022 році засвідчують, що до повномасштабного вторгнення українською мовою спілкувалися 41% і російською відповідно 58% респондентів, 1% – іншою мовою, після – співвідношення змінилося на користь української мови 53%, 46% відповідно. Відсоток користувачів іншими мовами є стабільним. При цьому відсоток тих, хто продовжує говорити російською в побуті є надвисоким – 98%. Варто звернути увагу і на те, що

це опитування стосується, як зазначають дослідники, 4 хвилині переміщених осіб, тож розцінювати цей показник як об'єктивний є небезпечним [17].

Найвищий показник двомовного спілкування маємо у березні 2022 року – 33%. Одним з ключових чинників формування національної ідентичності на сучасному етапі Т. Полухтович називає політичні процеси, коли значна частина українців відчула процес зміни ідеологічної, культурної, політичної ідентифікації [13, с. 10]. Цей факт можна пояснити повномасштабним вторгненням Росії на територію суверенної України. Російськомовні громадяни активно почали відмовлятися від спілкування російською мовою, однак знання української ще не дозволяє повноцінно замінити мову спілкування навіть на побутовому рівні. Українською вдома спілкується переважно молодь (18–29 років) і середнє покоління (36–50 років) 86–87%.

Візьмемо також до уваги дані Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва щодо відсоткового співвідношення населення, яке підтримує і не підтримує широке використання української мови зокрема у сфері обслуговування. Результати з різницею в один рік приємно вражають. Підтримка населення зросла на 22,4%, відсоток тих, хто категорично не підтримує суттєво знизився – 2,6%. Лише на 1,3% зменшилася кількість респондентів, кому важко визначитися із пріоритетністю мови.

Подібна картина спостерігається і у відповідях населення щодо підтримки рішення про надання офіційного статусу на місцевому рівні іншим мовам, окрім української. У 2021 році таке рішення підтримало б 6,1%, скоріше підтримали б 30,9%, що загалом становить 37% опитаних. У травні 2022 року після повномасштабного вторгнення ситуація кардинально змінюється на користь української мови. Так показник «цілком під-

тримав би» і «скоріше підтримав би» становить лише 5% і 13,5% відповідно, що удвічі менше за показники 2021 року. Натомість, зросла кількість прихильників української мови: «скоріше підтримав би» – 22,4% проти 16% 2021 року, «взагалі не підтримав би» – 39,7% проти 24,8% 2021 року відповідно [1]. Такі цифри свідчать про те, що українці стали більш свідомою сформованою нацією, у пріоритети і цінності яких потрапила й державна мова.

Висновки і пропозиції. У процесі формування національної ідентичності нації важливим є питання власне нації на засадах свідомого сприйняття народом своєї окремішності, вироблення і усвідомлення власних цінностей, насамперед мови, як ключового фактору національної ідентичності. Саме мова забезпечує чітку ідентифікацію «свій»/«чужий» у різних сферах життєдіяльності. Помітним є поступове відмежовування від радянської ідеології і споживання її культурних цінностей, зокрема російської мови. Ключовим фактором у цих процесах є соціально-політичні, а саме повномасштабне вторгнення агресора на територію України. Функція мови за час війни набула чи не найважливішого фактору розрізнення на «свій»/«чужий» і спонукала частину українців, зокрема російськомовних регіонів переходити на українську мову. Більше того, українці не бажають використовувати на законодавчому рівні навіть регіонально будь яку іншу мову, окрім єдинодержавної української. Особливо помітними є зміни упродовж останнього року (2021–2022 рр.), тобто мова сприймається як чинник, що формує не лише національну ідентичність, а й є гарантом цілісності держави.

Соціологічні дослідження різних компаній засвідчили, що в Україні можна говорити про формування політичної (громадянської) нації, однак процес становлення триває і потребує постійного корегування і вивчення.

Література:

1. Боротьба в інформаційній та культурній царинах: що думають українці про державну мовну політику та пропаганду на тлі агресії РФ. URL: <https://dif.org.ua/article/borotba-v-informatsiyniy-ta-kulturniy-tsarinakh-shcho-dumayut-ukraintsi-pro-derzhavnu-movnu-politiku-ta-propagandu-na-tli-agresii-rf>
2. Волович О. О., Воропаєва Т.С. Проблеми самоідентифікації російськомовних українців. Стратегічні пріоритети, 2007. № 4(5). С.86-90. URL: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr5/12_Volovich.pdf
3. День Незалежності України (серпень 2022р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/den-nezalezhnosti-ukrainy-serpen-2022p>
4. Думки і погляди населення України – вересень 2005 року [Електронний ресурс]. URL: <https://dif.org.ua/article/dumki-i-poglyadi-naseleण्या-ukraini-veresen-2005-roku>
5. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
6. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 14–30.

7. Національна безпека і оборона № 1 (73) 2006. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD73_2006_ukr.pdf
8. Національна безпека і оборона № 1–2(170), 2017. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD169-170_2017_ukr.pdf
9. Національна безпека і оборона № 3–4, 2016 URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD165-166_2016_ukr.pdf
10. Національна безпека і оборона. № 9 (93). 2007. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD93_2007_ukr.pdf
11. Особливості просторово-територіальної ідентифікації населення України. URL: <https://dif.org.ua/article/osoblivosti-prostorovo-teritorialnoi-identifikatsii-naselennya-ukraini>
12. Патріотизм, мова та зовнішньополітичні пріоритети – громадська думка України. URL: https://dif.org.ua/article/%20patriotyzm_mova%20%20
13. Полухович Т. Національна ідентичність і культурна традиція. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Культурологія.* 2016. Вип. 17. С. 8–12.
14. Прес-конференція «До 26-річчя Незалежності України: тенденції змін громадської думки» 22 серпня 2017 року. Інститут соціології НАН України. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/2077223209599c1813b0fa85.06804039.pdf>
15. Українська мова: шлях у незалежній Україні. URL: <https://dif.org.ua/article/ukrainska-mova-shlyakh-u-nezalezhniyu-ukraini>
16. Шосте загальнонаціональне опитування. Мовне питання в Україні 19 березня 2022. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html
17. Як змінилися життя і поведінка українців – інсайти із досліджень воєнного часу https://gradus.app/documents/216/Gradus_Dentsu_05052022.pdf

References:

1. Bekeshkina, I. (2022). Borotba v informatsiinii ta kulturnii tsarynakh: shcho dumaiut ukraintsi pro derzhavnu movnu polityku ta propahandu na tli ahresii RF [Struggle in the informational and cultural spheres: what do Ukrainians think about the state language policy and propaganda against the background of Russian aggression.] Retrieved from: <https://dif.org.ua/article/borotba-v-informatsiyniy-ta-kulturniy-tsarinakh-shchodumayut-ukraintsi-pro-derzhavnu-movnu-politiku-ta-propagandu-na-tli-agresii-rf> [in Ukrainian].
2. Volovych, O. O., Voropaieva, T. S. (2007). Problemy samoidentyfikatsii rosiiskomovnykh ukraintsi. Stratehichni priorytety [Problems of self-identification of Russian-speaking Ukrainians. Strategic priorities]. 4 (5), pp. 86–90. Retrieved from: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr5/12_Volovich.pdf [in Ukrainian].
3. Den Nezalezhnosti Ukrainy (serpen 2022 p.) [Independence Day of Ukraine (August 2022 p.)] URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/den-nezalezhnosti-ukrainy-serpen-2022.p>. [in Ukrainian].
4. Dumky i pohliady naseleennia Ukrainy – kviten 2005 r. [Thoughts and views of the population of Ukraine – September 2005]. (2005). Pres-relizy ta zvity. Retrieved from: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=473&page=2&y=2005#_ftn1 [in Ukrainian].
5. Kozlovets, M. A. (2009). Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii [The phenomenon of national identity: challenges of globalization: monograph.]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 558 p. [in Ukrainian].
6. Nahorna, L. (2003). Poniattia “natsionalna identychnist” i “natsionalna ideia” v ukrainskomu terminolohichnomu prostori [The concepts of “national identity” and “national idea” in the Ukrainian terminological space]. *Politychnyi menezhment* [Political management], 2, pp.14–30 [in Ukrainian].
7. Natsionalna bezpeka i oborona [National security and defense]. № 1 (73). 2006. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD73_2006_ukr.pdf [in Ukrainian].
8. Natsionalna bezpeka i oborona [National security and defense]. (2017). № 1–2(170). Retrieved from: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD169-170_2017_ukr.pdf [in Ukrainian].
9. Natsionalna bezpeka i oborona [National security and defense]. (2016). Tsentrazumkova, 3–4, 112. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD165-166_2016_ukr.pdf [in Ukrainian].
10. Natsionalna bezpeka i oborona [National security and defense]. (2007). Tsentrazumkova, 9 (93), 52. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD93_2007_ukr.pdf [in Ukrainian].
11. Osoblyvosti prostoro-terytorialnoi identyfikatsii naseleennia Ukrainy. [Peculiarities of spatial and territorial identification of the population of Ukraine]. Retrieved from: <https://dif.org.ua/article/osoblivosti-prostorovo-teritorialnoi-identifikatsii-naselennya-ukraini> [in Ukrainian].
12. Bekeshkina, I. (2020). Patriotyzm, mova ta zovnishnopolitychni priorytety – hromadska dumka Ukrainy [Patriotism, language and foreign policy priorities – public opinion of Ukraine.]. Retrieved from: https://dif.org.ua/article/%20patriotyzm_mova%20%20 [in Ukrainian].
13. Polukhtovych, T. (2016). Natsionalna identychnist i kulturna tradytsiia [National identity and cultural tradition]. *Naukovi zapysky Na-tSIONALNOHO UNIVERSYTETU “OSTROZKA AKADEMIIA”. Serii: Kulturolohiia* [Scientific notes of the National University “Ostroh Academy”. Series: Cultural studies], 17, pp. 8–12 [in Ukrainian].

14. Pres-konferentsiia “Do 26-richnytsi Nezalezhnosti Ukrainy: tendentsii zmin hromadskoi dumky” (2017). Instytut sotsiologii NAN Ukrainy [Press conference “To the 26th anniversary of the Independence of Ukraine: trends of public opinion changes” on August 22, 2017. Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Retrieved from: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/2077223209599c1813b0fa85.06804039.pdf> [in Ukrainian].

15. Ukrainska mova: shliakh u nezalezhnii Ukraini [Ukrainian language: the way in independent Ukraine] (2020). Retrieved from: <https://dif.org.ua/article/ukrainska-mova-shlyakh-u-nezalezhniy-ukraini> [in Ukrainian].

16. Shoste zahalnonatsionalne opytuvannia. Movne pytannia v Ukraini 19 bereznia 2022 [The sixth national survey. Language issue in Ukraine March 19, 2022] (2022). Retrieved from: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html [in Ukrainian].

17. Yak zminyls zhyttia i povedinka ukraintsiv – insaity iz doslidzhen voiennoho chasu [How the life and behavior of Ukrainians changed – insights from wartime research] (2022). Retrieved from: https://gradus.app/documents/216/Gradus_Dentsu_05052022.pdf23 [in Ukrainian].